BERTOLT BRECHT

SVATÁ JOHANKA z JATEK

DIVADLO PETRA BEZRUČE

PÍSEŇ PISATELE DIVADELNÍCH HER

Jsem pisatel divadelních her. Ukazuji,
co jsem viděl. Na lidských trzích
jsem viděl, jak se s člověkem obchoduje. To ukazuji
já, pisatel divadelních her.

Jak k sobě vcházejí do místnosti s plány
nebo s pendreky nebo s penězi,
jak postávají na ulicích a čekají,
jak si navzájem chystají léčky,
plni naděje,
jak si domlouvají schůzky,
jak se vzájemně věšejí,
jak se milují,
jak brání kořist,
jak jedí,
to ukazuji.

Podávám zprávu o slovech, jimiž na sebe volají.
Co matka říká synovi,
co podnikatel poroučí poddanému,
co žena odpovídá mužovi.

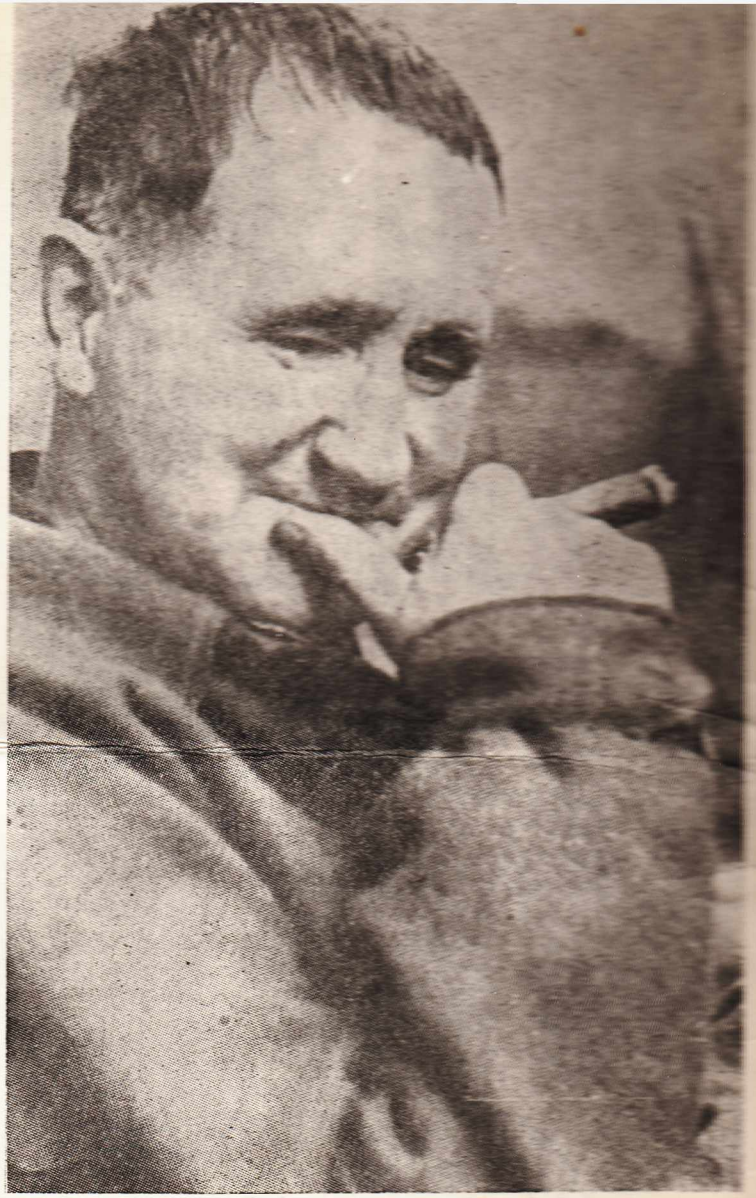

1890 — 1956

BERTOLT BRECHT

SVATÁ JOHANKA z JATEK

O všech těch prosebných slovech, o všech těch
panovačných,

žadonivých, mylných,
lhářských, nevědoucích,
krásných, zraňujících,
o všech těch slovech podávám zprávu.

Abych byl s to ukázat, co vidím,
probírám se díly jiných národů a jiných epoch.
Napsal jsem podle těchto předloh několik her,
podrobně
zkoumaje tehdejší techniku a vštěpuje si to,
co se mi hodí.

Studoval jsem, jak Angličané zobrazovali
velké feudály, bohaté postavy,
které používají světa ke svému rozvinutí.
Studoval jsem moralizující Španěly,
Indy, mistry krásných počitků,
a Číňany, kteří zobrazují rodiny
a pestré osudy v městech.

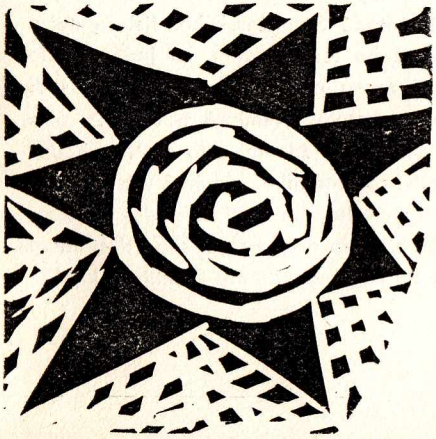

A kladl jsem věty tak, že se staly zjevnými
jejich následky, tedy tak,
že vysloveny mohly mluvčího
rozradostnit nebo roztesknit. A také nás ostatní
mohlo rozradostnit a roztesknit, že mluvčí tak
mluvil.
(To znesnadňovalo vnímání her: pravý účinek
dostavoval se častokrát teprve po druhém
zhlédnutí.)

Konal jsem každý pohyb
vždy jakoby před shromážděním,
které o všem podá své dobrozdání. Tak jako člověk,
jenž opatrně s úsilím přesně se rozpomenout,
jak to jen bylo a jak to mohlo být,
dává vše, celou provdu, soudu shromáždění,
jež definitivně rozhodne.

Řekněme si několik slov o tom základním v Brechtově díle. Jeho nejsilnějším zážitkem, pod jehož vlivem zůstal po celý život, byla první světová válka. Navždycky odloučila syna ze zámožné měšťácké rodiny, od tehdejšího vládnoucího světa, nedovolila mu už nikdy setrvávat v pasivitě umělce a naučila ho nenávisti ke všemu, co plodí válku. Tak už tehdy, na začátku dvacátých let, na začátku tvůrčí cesty, stojí před námi Brecht-revolucionář, na počátku v tom nevyhraněném smyslu, v kterém dále existuje staré panstvo, ve kterém žijí lidé moderní civilizace ve starých pověrách a střičké nevědomosti. Pravda, marxistickým revolucionářem se stane až později, ale už tehdy mu jde o změnu toho co je. ● Protiválečný, ba protiimperialistický postoj Brechtův za první světové války a po ní, spoluvytváří jeho umělecké krédo. Trochu lehkomyslně a zjednodušeně se označuje Brecht tohoto období za expresionistu, přičemž se expresionismus chápe jako formalistický, protirealistický a tedy bezideový směr. To je pravda jen z menší části, z větší části je pravdou opak. Nemalá část příslušníků německého expresionismu, patřila vůbec k prvním umělcům, kteří pozvedli svůj hlas proti válce, proti německému nacionalismu a konservatismu říše Viléma II. Expresionisti stáli na straně proletariátu, i když z jeho cílů pochopili jen ty negující, zaměřené proti existujícímu pořádku, proti měšťáctví. Jistěže bylo v tomto buřičství mnoho abstraktního, nejasných, rozmazaných výzev, mnoho deklamátorství a velkých slov, které oslavovaly lidstvo a přitom neviděly člověka. Ale nemělo by se zapomínat, že socialistická literatura nespadla z nebe, nenarodila se přes noc. I její vytvoření předpokládalo jistou vývojovou cestu. A jednou z nich byl v německé literatuře expresionismus. ● Politicky cítil Brecht s tím pokrokovým proudem v expresionismu, jenž se nazýval „romantickým antikapitalismem"; projevuje se u Brechta až do Žebrácké opery – a tam vskutku nejvýrazněji. Umělecky převzal od expresionismu odmítnutí jistých základních principů realismu v tom úzkém dobovém chápání, ačkoliv – a na to je třeba hned upozornit – Brecht při odmítání starého realismu, pokládal sám sebe za realistu v tom smyslu, že jeho umění má vztah ke skutečnosti, odráží ji, chce na ni zpětně působit, pomáhat při jejím přetváření. ● Brechta nepřivedlo k epickému divadlu samoúčelné novátorství, úsilí rozbít starou dramatickou formu a vytvořit něco nového. Právě to je cesta neplodných experimentů. Stará forma ilusionistického divadla, které mezi třemi stěnami jeviště předstírá, že je druhou, samostatnou skutečností, Brechtovi jednoduše nevyhovovala k vyjádření idejí jeho obrazu světa. Toto – Brechtovým termínem řečeno – ilusionistické drama, dávalo příliš jednostranný, literární obraz skutečnosti a Brecht potřeboval drama mnohostrannější, ve kterém by mohla skutečnost pulsovat ve svých mnohých podobách. Krátce: epické divadlo se stalo pro Brechta nevyhnutelností, jako dialektika pro myslitele. ● Jedním z oblíbených triků k znevažování Brechtovy teorie a stylu bylo stavění Brechtovy teorie proti metodě Stanislavského. Jistěže nelze popřít, že Brechtova teorie hereckého projevu je v mnohém protikladná Stanislavského teorii: zatím, co jednomu šlo o dosažení co nejúplnější iluze skutečnosti, Brecht tuto iluzi rozbíjí a znovu a znovu připomíná divákovi, že sedí v divadle. Ale zase Brechtova teorie není jen jednoduchou negací Stanislavského metody. Nemluvě o tom, že oba reformátoři moderního divadla vycházeli z plně rozdílného typu dramatu, usilovali oba v jednom, a to dosti rozhodujícím bodě o totéž: proti intuitivnímu, improvizačnímu herectví vytvořili styl herectví racionálního, záměrně vytvářeného. Oba šli rozdílnými cestami a k rozdílným cílům. Ale současně i Brecht vypracoval metodu proniknutí do podstaty úlohy, plného, mnohostranného pochopení dramatikova textu, jeho co nejadekvátnějšího tlumočení: a chtěl snad dosáhnout Stanislavský něco jiného?

(Ze studie Jána Roznera Brechtovo krédo.)

Skica k obrazu „Pád bursy“, výtvarník L. Hrůza

johanka darková

Aby surová síla neprozíravého lidu
neroztloukla vlastní náčiní
a nerozdupala vlastní koš na chléb,
chceme opět zavést
Boha.

Neštěstí přichází jako déšť. Nikdo jej nedělá a přece přichází.

Jako by násilí zplodilo kdy co jiného nežli rozvrat.

Ukázal jste mi, že v chudých dobra není.
Já ukážu vám jejich utrpení.
O zchátralosti mluvit předčasné je!
Vyvracejí to jejich bědné obličeje!

Tam dole v předměstských čtvrtích hnízdí
pravá podstata nemorálnosti a tudíž i revoluce.

Vyřiďte panu Maulerovi, že my, Černí Slamáci, mu jménem Božím za to děkujeme.
(k dělníkům) Když jsou nyní uspokojeni ti, kteří kupují dobytek, a ti, kteří jej prodávají, i vy se záhy dočkáte chleba.

To přece není ve veřejném zájmu, že továrníci prostě tolik lidí vyhazují na ulici. Vždyť to vypadá zrovna tak, jako by chudoba chudých lidí bohatým prospívala.

To je možná chudoba vůbec jejich dílem!

Slyšte, bude se pracovat!
Led v jejich prsou roztál. Alespoň
ten poctivý mezi nimi
neselhal. Jako člověk byl osloven,
i odpověděl lidsky. Existuje
tedy dobro.

Násilím
proti neřádstvu a zmatení nebojujte.
Odejdu. Co se dělá násilím, nemůže být dobré.
Nepatřím k nim.

**Proto těm, co dole říkají,
že existuje Bůh,
a třeba neviditelný a třeba
jim i pomáhal, těm patří
tak dlouho mlátit
hlavou o dlažbu, až zdechnou.**

A také těm, co říkají, že se mohou pozvednout v duchu a zůstat při tom po krk v bahně, také těm patří mlátit hlavu o dlažbu. Protože kde panuje násilí, tam pomůže jen násilí a kde jsou lidé tam pomohou jen lidé.

SVATÁ JOHANKA Z JA

BERTOLT BRECHT

DIE HEILIGE JOHANNA DER SCHLACHTHÖFE

Johanka Darková

Milada Albínová ● Blanka Meierová

Mauler ● Luděk Eliáš

Cridle	Václav Roštlapil	Vedoucí sboru továrníků	Karel Dittler
Graham	Otakar Janda	Vedoucí sboru překupníků	Jaroslav Fukala
Meyers	Milan Koutný	Vedoucí sboru dobytkářů	Josef Kříž
Lennox	Antonín Lipský	Vedoucí sboru spekulantů	Václav Kotva
Slift	Jiří Čeporan	Dělnický předák	František Husák
Paní Luckerniddlová	Marie Viková	Parťák	Petr Rýdel
Gloomb	Josef A. Stehlík	Mladík	Bohuslav Čvančara
Paulus Snyder	Antonín Tázlar	Detektivové	Bohuš Václav
Mulberry	Petr Rýdel		Jindřich Tuláček
Marta	Milada Albínová		
	Blanka Meierová	Novinář	Václav Martinec

VÝPRAVA-L-HRŮZA

RE-ŽIE-E-NĚMEC

ATEK - PŘELOŽIL -

LUDVÍK KUNDERA

Asistent režie R. Volf

Černí Slamáci
Jana Kočková
Nina Divíšková
Alena Tománková
Jiřina Třebická

Chudí
Radvana Havelková
Štěpánka Ranošová
Soňa Šimberová
Libuše Bartáková
Danuše Janotová
Jan Černý
Jaroslav Páleník
Jiří Reichl
Otakar Schindler
Květoslav Válek

Továrníci
Jan Hudec
Pavel Loučím
Petr Šimíček

Dobytkáři
Josef Adámek
Bohuslav Rychetský
Vladimír Tkadlec

Překupníci
František Zembinský
Jiří Stibor

Zřízenci
Josef Drda
Karel Stehlík
Miroslav Bielas
Ladislav Bakeš
Bedřich Anýž

Děti
Martina Eliášová
Renata Stehlíková
Libor Michalák

Kameloti
Jindřich Dvořák
Rostislav Volf

— — —

Představení řídí Jindřich Tuláček. ● Stavby J. Drda s kol. ● Výroba kostýmů M. Smetanová s kol. ● Výroba dekorací F. Magiera s kol. ● Svítí J. Řezáč s kol. ● Výroba vlásenek M. Kuthanová s kol. ● Text sleduje F. Labůdek. ● Rekvizity Janotová.

PREMIERA 22.3.61

portréty herců DPB

Kdybych i já, jenž s mnohým nesouhlasí
a špatné spaní má od toho odešel,
toť jak by komár rozhodl se zabránit
sesutí hory. V témž okamžiku
by bylo ze mne nic a přeze mne by to šlo dál.
Jinak by musilo být vše převráceno od základů . . .

Jedna z myšlenek Pierponta Maulera, představitele bursovních vládců, ukazující zákonitost vykořisťování, zákonitost džungle kapitalistické společnosti. ● Pierpont Mauler je dosud největší role herce L. Eliáše. A také nejtěžší. Vyžaduje od herce nejen velikou technickou přesnost, ale hlavně hlubokou myšlenkovou analýzu. ● Luděk Eliáš přistupuje k této postavě s pochopitelnými rozpaky. „Říci několik vět o studiu postavy Maulera? Nezlob se, ale to opravdu nejde. To není role, to je zkoncentrování všech myšlenek a pocitů vykořisťovatelů, celá jejich morálka, zákonitost celé společenské třídy. Hra sama je široký obraz současného světa, v němž na sebe narážejí nesmiřitelné protiklady – dělníci – kapitalisté. A Brecht v tomto boji nic neidealizuje a také nic nezjednodušuje. Říká celou pravdu o dnešním světě. Vyjádřím-li alespoň zřetelně všechny myšlenky, které do této postavy Brecht vložil, bude to kus poctivé práce." ● Luděk Eliáš byl do této role obsazen právě proto, že lidé, kteří ho znají, vědí, že kus poctivé práce udělat dovede. Je v našem divadle od roku 1956 a za těch pět let vytvořil řadu zdařilých rolí. Nejlepší z jeho dosavadní práce byl pravděpodobně děda Remunda z Aškenazyho Hosta. Byla na něm znát veliká životní zkušenost, ukázala i cestu, kudy asi půjde Eliášovo herectví. Mauler je hereckým protipólem tomuto lidovému typu, role nutící především k maximálnímu myšlenkovému soustředění. ● Můžeme jen přát, aby se Luďkovi tato postava podařila, aby to byl jeho mistrovský kus.

PŘEKLADATEL POZNAMENÁVÁ,

že Brechtova „Svatá Johanka z jatek" je hra psaná asi z osmdesáti procent veršem. A že ten verš je velmi roztodivný a klade velké nároky na herce i diváky (o překladateli nemluvíc). ● Jeho základem, jakousi „normou", je blankvers, což je podle učebnic „pětistopý nerýmovaný jamb", neboli „nerýmovaný desetislabičný verš vzestupného spádu" a mívá místy i jednu slabiku nadbytečnou, tedy 11 slabik. Důležité je, že je to především verš Shakespearových dramat a že jím tam mluví králové a podobní:

Buď zdráv, ó Caesare. Čti tento list.

U Brechta, mistra paradoxu, tímto vznostým veršem mluví hlavně masní králové, majitelé jatek a burziáni. Účinek je pak poněkud jiný. Hle:

Vzpomeň si Cridle, na onoho vola,
jak plavý, velký, k nebi tupě hledě,
ten úder přijal: jak bych to byl já!

Zřídkakdy však v této hře nalezneme víc než tucet veršů psaných jakž takž čistým blankversem, většinou se verše protahují nebo smršťují. Brecht si to sám definoval: „Když se blankvers znásilňuje, mrzačí, natahuje, zhudlařuje, vytváří se nový formální materiál pro moderní verš s nepravidelnými rytmy . . ." To vše se děje především se zřetelem k mluvenému slovu a míří to proti uspávavým veršovým kolovrátkům, které působí sice libě, harmonicky, hladce, ale kde význam se ztratil k nenalezení. Brecht mluví zhusta o synkopičnosti, zdřezovanosti tohoto typu verše a neopomene nikdy zdůraznit, že to ani v nejmenším není jen nějaká čistě formální záležitost, nějaký veršový experiment, nýbrž „vždycky už i pokus ukázat protikladnost, zuřivou bojovnost a násilnost vztahů mezi lidmi". ● V závěru hry se pak verš v parodické polemice „inspiruje" veršem Schillerových a Goethových klasických her, o něž se už v předchozím textu sem tam otřel drobnými narážkami . . . ● Když překladatel dopsal svou poznámku až sem, uvědomil si zděšeně, že problematiku verše ve „Svaté Johance z jatek" hrozně zjednodušil, a vzápětí na něho dolehlo podezření, že divákům, čtoucím divadelní program, naopak vše příliš zkomplikoval. I nezbývá než přivolat na pomoc autora hry, Bertolta Brechta, který napsal:

Soudruzi, forma nových her
je nová. Ale nač
se bát toho, co je nové? Stojí to námahu?
Ale nač se bát toho, co je nové a co stojí námahu?

Je však přece jen obava, že divák se bude bát novot na jevišti a že bude raději chtít vidět věci staré, osvědčené. Je obava, že divák bude otálet – co pak? Pak – volá Brecht na adresu herců –

nesmíte běžet za ním, nýbrž musíte jít před ním,
jít rychle před ním, dlouhými kroky,
bezpodmínečně důvěřujíce
jeho konečné síle.

LK

Vždyť to vypadá zrovna tak, jakoby chudoba chudých lidí bohatým prospívala! To je možná chudoba vůbec jejich dílem

johanka darková

Ubohá nevědoucí! Ty nevidíš, že proti sobě v obrovských šicích stojí zaměstnavatelé a zaměstnanci: nesmiřitelné bojující fronty. Pobíhej mezi nimi, smiřovatelko, zprostředkovatelko neprospěj žádnému a zhyň!

Paulus Snyder

KAZÁNÍ JOHANKY DARKOVÉ O DOBRU A ZLU

. . . a proto vám pravím, konejte dobro!
Kde však je dobro?

Pastor říká, že ON je dobro a konáním dobra ho tedy chválíme. Má matka říkala, že dobro je taková síla, jež nadlehčí i pěticentovou traverzu, která rozdrtila mého otce. A matka také říkala, že otec byl dobrý. Dobro je hvězda, zářivější než stowattová žárovka, po které toužila dvacet let nad špinavým dřezem, v němž se zbytky jídel, nikdy neochutnaných, mění v pomyje, páchnoucí jak řídké výkaly. Dobro je světlo, říkala, i když její oči vyhasly. I šla jsem a konala dobro. Dala jsem bledému dítěti chléb. A opravdu, byla jsem celý druhý den šťastná. Dokud mi nepřišlo vyprávět o tom, že nejdelší den bez jídla byl ten, kdy jsem cítila radost. Dala jsem napít vojákovi vyschlému a zaprášenému, jak letní ulice velkoměsta. Voják poděkoval a řekl, že se mu teď bude pochodovat lépe, rychleji. Byl nejrychlejší ze všech vojáků. První došel do bojové linie a první padl hrdinskou smrtí. Zabil šest nepřátel. Dalo také jim nějaké děvče napít, nebo zemřeli žízniví? . . . a tak stále dobro plodilo zlo.

Co však je dobro?

Koná dobro zahradník, který kypří půdu jedovatým rostlinám? Je vůbec dobro? Dobro je rozšlápnout jedovatého hada! Dobro je proklestit les! Dobro je ničit boháče!

. . . a proto vám pravím, konejte dobro!

TATO HRA BYLA UVEDENA K OSLAVĚ ČTYŘICÁTÉHO VÝROČÍ
ZALOŽENÍ KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

DIVADLO PETRA BEZRUČE V OSTRAVĚ

Obálku a grafické řešení programu navrhl Lub. Hrůza – tisk mtz o 21

T 12*11706

Kčs 3